

IN MEMORIAM HERMANN WALTHER VON DER DUNK (BONN 1928 – BILTHOVEN 2018)

Het is alsof het gisteren gebeurde. De Groningse emeritus P.J. Bouman die me begeleidde bij de lectuur van A.J. Toynbee's magnum opus *A Study of History*, kwam in de loop van 1977 met slecht nieuws. Hij was ernstig ziek en men moest er dus rekening mee houden dat zijn tijd beperkt was. Wanneer ik wegval, zei hij, moet je contact opnemen met H.W. von der Dunk, hoogleraar in Utrecht. Deze was naar zijn zeggen het best geschikt om een doctoraal proefschrift over Toynbee te leiden. Enkele maanden later had ik mijn eerste afspraak met von der Dunk in zijn woning in Bilthoven en het was niet de laatste. Ik prijs mij nog steeds gelukkig dat ik toen de raad van Bouman opvolgde. Ik ontmoette hier immers één van de meest interessante historici van de Lage landen.

Drie zaken sprongen hierbij onmiddellijk in het oog: vooreerst zijn visie op de aard van de geschiedbeoefening, vervolgens de manier waarop hij zijn kennis via een meeslepende maar toegankelijke stijl aan een zo'n breed mogelijk publiek wist over te dragen en tenslotte zijn directe betrokkenheid op de eigen tijd.

Is geschiedenis een wetenschap? Tegen heel wat collegae historici in had hij hieromtrent ernstige bedenkingen. Zo gaf hij een artikel uit 1968 de uitdagende titel *Een onwetenschappelijke wetenschap*. De basis van deze wat tegendraadse formulering is het inzicht dat de historicus zich steeds bezighoudt met de handel en wandel van de concrete historische personages die hij zowel ziet "als species én als individu" en dit negeren zou betekenen dat men over "zijn eigen schaduw als mens" springt.

Met dit standpunt botste hij met flink wat zogenaamde vernieuwende ingrepen in de geschiedbeoefening die vrijwel steeds de individualiteit van het historisch onverwisselbare personage uithouden. Hiertegen zou von der Dunk zich blijven verzetten. Tot in zijn laatste werk *De wereld als getal* (2016) klinkt zijn kritiek luid door. Het positivisme dat terugkeerde in zijn neo-kleedje en uiteindelijk uitliep in het structuralisme betekent in feite een heilloze abstrahering van het menselijk optreden in het verleden, oordeelt hij. Ook het *narrativisme* dat in de versie van Derrida betekent dat historici altijd over teksten en nooit over het 'echte' verleden praten, kan niet verhinderen dat uiteindelijk "datgene wat gemeenlijk als naïef realisme wordt bestempeld ten slotte onmisbaar en onvervangbaar het terrein beheerst". Geschiedenis wordt nu eenmaal niet enkel gemaakt door anonieme machten of structuren maar wel door mensen van vlees en bloed.

Aansluitend bij het vorige moet voor von der Dunk het resultaat van historisch werk weergegeven worden in een verhalende geschiedschrijving met aandacht voor de sprekende metafoor, de vloeiende vergelijkingen, de boeiende vertelling... Kortom men moet ernstig nemen dat Kleio, de beschermvrouwe van de geschiedenis, een muze is! De geschiedschrijving spoort beter met literatuur dan met wetenschap. Meer nog, een goede roman kan soms meer zeggen over een periode dan een archiefbezoek. Deze wederzijdse verankering van geschiedschrijving en literatuur plaatst von der Dunk in de groep van de grote verhalende Nederlandse historici waaronder naast Huizinga en Romein, zijn eigen leermeester Pieter Geyl.

Zijn verhalen over het verleden gebeurden ten slotte steeds met de eigen tijd in de ooghoeken. Mijlpalen zijn *Voorbij de verboden drempel. De Shoah in ons geschiedbeeld* (1990), *De verdwijnende hemel I en II Over de cultuur van Europa in de twintigste eeuw* (2000) (rec.: UvM 17–2, 2000/2001), *De glimlachende sfinx* (2011) (rec.: UvM 24–3, 2011) en *De wereld als getal* (2016). In al deze boeken gaat het ook over het heden waarbij, naargelang de verschijningsdatum opschuift, de auteur wat in de greep lijkt te geraken van een cultuurpessimisme. Waar hij in zijn *Elke tijd is overgangstijd* (1996) nog ruimte laat aan een vorm van cultuuroptimisme is dat in zijn laatste werken bijna volledig verdwenen. De universiteit die in de greep is geraakt van een steriele bureaucratie die elke intellectuele creativiteit fnuikt, de (Westerse) samenleving in het algemeen en in de Nederlandse in het bijzonder die zich verliest in consumptie en in een allesoverheersende kwantificatie van haar normen en waarden, een democratische verworteling die duidelijk problemen begint te krijgen met de opkomst van een obscurantistisch nationalisme en godsdienstfanatisme zijn zovele tekenen aan de wand.

Dit alles betekent evenwel niet dat von der Dunk verdrinkt in een pessimistische houding. Het blijft inderdaad nog steeds de moeite om te trachten het tij te keren omdat “zich in ons denken, handelen en voorstellingsvermogen... een wonderbaarlijke kracht openbaart en we onszelf daarbij als deel van die kracht kunnen ervaren... die één overweldigende waarheid inhoudt, waarvoor we vele namen kunnen bedenken en hebben bedacht: Ik ben er en dat is genoeg.” (*De glimlachende sfinx*).

Raoul BAUER (Puurs)

Hermann W. von der Dunk publiceerde in dit tijdschrift drie artikelen: ‘Het veranderde mensbeeld’ (UvM 11–2, 1994/95), ‘Lou de Jong als kroniekschrijver van een normatief denken’ (UvM 16–1, 1999) en ‘Hoe het was. Over historici en politici. Naar aanleiding van Sebrenica (over het NIOD-rapport: *Sebrenica – Een “veilig” gebied*)’ (UvM 19–3, 2003)